

OLGA ZAMECKA-ZALAS

NAUCZYCIELE W SYSTEMIE ORGANIZACJI POLSKIEGO SZKOLNICTWA SOBOTNIEGO W WIELKIEJ BRYTANII PO DRUGIEJ WOJNIE ŚWIATOWEJ

Przygotowanie kadr pedagogicznych na uchodźstwie, po zakończeniu działań wojennych, było bardzo ważną kwestią, ponieważ od tego zależało kształcenie dzieci i młodzieży polskiej, która w rezultacie działań okupantów znalazła się poza granicami kraju.

Pod koniec drugiej wojny światowej na Wyspach Brytyjskich znajdowało się około 90-95 tysięcy Polaków. W większości byli to żołnierze armii polskiej walczący na froncie zachodnim oraz kilkadziesiąt tysięcy cywilów. Były to głównie ofiary deportacji i wywózek do Związku Radzieckiego i Niemiec. Emigrantami byli ludzie z różnych struktur społecznych – od inteligencji, przedstawiciele wolnych zawodów, kupców, rzemieślników i chłopów. Przeważali ludzie młodzi (Radzik, 1991).

W większości były to osoby w wieku 30-40 lat (około 35%), 20-30 lat (około 35%) i młodsze (około 5%). Ludność polska była rozszana po Wielkiej Brytanii. Wielu żołnierzy sprowadziło swoich bliskich, inni założyli rodziny w Anglii (Kondracki, 1996).

Na obszarach pozostających pod bezpośrednim oddziaływaniem Rządu Polskiego w Londynie znalazło się około 2,5 tysiąca nauczycieli oraz około 18 tysięcy dzieci w wieku szkolnym. Polski Rząd Emigracyjny w Londynie jeszcze w czasie trwania II wojny światowej, bo już w 1941 roku, podejmował działania mające na celu zapewnienie nauczycieli dla niepodległego kraju i szkolnictwa polskiego na uchodźstwie.

Nadrzędnym celem polskiej edukacji na obczyźnie było ustrzec młode pokolenie Polaków przed wynarodowieniem i wychowanie w duchu polskości

poprzez naukę języka ojczystego, historii Polski, geografii, zaznajomienie z polską kulturą i tradycją. Ważną kwestią było również utrzymanie wiary katolickiej. Religia nie tylko kształtowała normy moralne i postawy, ale była ważnym czynnikiem integracyjnym w osiedlach i szkołach. Drugim celem było zapewnienie młodzieży kształcenia na poziomie szkoły powszechnej, średniej, zawodowej, w oparciu o system szkolny wynikający z ustawy z 11 marca 1939 roku, przedwojenne programy nauczania i podręczniki szkolne. Miało to przygotować młodzież do rychłego, jak wówczas sądzono, powrotu do kraju. Trzeci cel polskiej edukacji na obczyźnie wynikał z postanowień konferencji jałtańskiej z 4-11 lutego 1945 roku, na podstawie której Związkowi Radzieckiemu przyznano polskie Kresy Wschodnie i oddano pod jego wpływ cały kraj. W tej sytuacji Rząd Polski na uchodźstwie przystąpił do działań, które miały na celu przygotowanie młodego pokolenia do pozostania na emigracji, czyli pomoc w nauce języka angielskiego i zdobyciu zawodu pozwalającego pracować i żyć na emigracji. W trosce o realizację tych zadań władze oświatowe na uchodźstwie skoncentrowały swoje działania na kwestii kształcenia i dokształcania nauczycieli dla potrzeb uchodźstwa i kraju. Mimo trudnej sytuacji podjęto kroki o charakterze organizacyjnym i programowym (Chmielewski, 2017).

Kwestią polskiego szkolnictwa na uchodźstwie zajmował się kolejno: Urząd Oświaty i Spraw Szkolnych, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Tymczasowy Komitet Skarbu dla Spraw Polskich i Komitet dla Spraw Oświaty Polaków w Wielkiej Brytanii. 29 lipca 1940 r. powołano na posiedzeniu Rady Ministrów centralny urząd zajmujący się sprawami oświaty. Kierowanie nim powierzono ministrowi, generałowi broni Józefowi Hallerowi. 1 maja 1941 r. Urząd ten został przekształcony w Urząd Oświaty i Spraw Szkolnych, w którym utworzono Wydział Szkolnictwa Ogólnokształcącego i Średniego.

Gen. Józef Haller określił w znacznej mierze zakres kierunków pracy wychowawczej na obczyźnie. Nie był on pedagogiem, ale jak powszechnie wiadomo gorącym patriotą, związanym przez całe swoje życie z harcerstwem. Bliskie mu były ideały oraz formy i metody pracy tej organizacji. O potrzebie wychowania patriotycznego na obczyźnie mówił podczas uroczystości szkolno-religijnych w polskich placówkach edukacyjnych. Ideał wychowawczy Józefa Hallera opierał się na Dekalogu, wynikał z etyki chrześcijańskiej i głębokich tradycji narodowych. Haller pragnął, żeby młode pokolenie Polaków na obczyźnie wychowywało się w duchu religii katolickiej. Uważał, że najważniejszą kwestią jest zapewnienie młodzieży w kraju i na uchodźstwie pełnego rozwoju społecznego, intelektualnego i narodowego. Wyrażał troskę o wychowanie

dzieci i młodzieży na gorących patriotów. Cele te miały być realizowane w pracy edukacyjnej wszystkich typów szkół (Chmielewski, 2017, s.116).

14 lipca 1943 r. powołano Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (dalej: MWRiOP). Kierownictwo objął ks. Zygmunt Kaczyński, a od 29 listopada 1944 r. prof. Władysław Folkierski. Edukacją nauczycielską w MWRiOP zajmował się Dział Szkolnictwa Ogólnokształcącego.

W 1940 r. z Francji do Szkocji w Wielkiej Brytanii przybyło wiele ewakuowanych oddziałów wojska polskiego. Wśród przybyłych żołnierzy byli również nauczyciele (Chmielewski, 2015). Władze oświatowe na uchodźstwie postanowiły wykorzystać nauczycieli przebywających na Wyspach, w różnych jednostkach wojskowych i podjąć próbę ich integracji. W tym celu z pomocą dowództwa wojskowego przeprowadzili rejestr nauczycieli, z którego wynikało, że do 15 marca 1941 r. w Wielkiej Brytanii przebywało 70 nauczycieli szkół średnich ogólnokształcących i 158 nauczycieli szkół powszechnych, przeważnie służyli oni w polskim wojsku. Większość kadry nauczycielskiej miała duży dorobek pedagogiczny i doświadczenie w kierowaniu placówkami oświatowymi. W celu podwyższenia kwalifikacji nauczycielskich zachęcano ich do zapoznawania się z osiągnięciami szkolnictwa brytyjskiego, prowadzenia badań i przygotowywania opracowań poszczególnych zagadnień pedagogicznych. Problemem tym zajmowano się podczas zjazdu Polskich Nauczycieli Szkół Średnich i Powszechnych w Perth (Szkocja) w dniu 6 marca 1941 r. Gen. Józef Haller zwrócił się do uczestników zjazdu: [...] jestem przekonany, że nie omieszkacie skorzystać ze sposobności pobytu w Wielkiej Brytanii, aby poznać ustrój szkolnictwa w szczególności szkockiego, gdzie Department of Education, Uniwersytety i inne szkoły, jak i cała ludność okazują nam tyle gościnności i sympatii. Musimy poznać zasady i sposoby, jakie tu w wychowaniu narodu stosują dla stworzenia możliwie najlepszego typu człowieka o wyrobionych szlachetnych cechach i o silnym charakterze” (Chmielewski, 2013, s. 40).

Na Zjazd przybyli nauczyciele z jednostek wojskowych i urzędów centralnych, w sumie około 200 nauczycieli szkół różnego stopnia. Wśród zaproszonych gości znaleźli się: wspomniany już gen. broni Józef Haller – kierujący w randze ministra Urzędem Oświaty, Juraj Slavik – minister spraw wewnętrznych w emigracyjnym rządzie Czechosłowacji. W swoich przemówieniach podkreślili znaczenie oświaty ojczystej na uchodźstwie oraz zaapelowali do nauczycieli o pomoc w tworzeniu systemu oświaty polskiej w Wielkiej Brytanii.

Stan szkolnictwa polskiego na uchodźstwie przedstawił doc. Marian Jedlicki, natomiast prof. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego dr Zygmunt Kukulski – znany pedagog i historyk oświaty – zaprezentował zarys ustroju szkolnego

w Wielkiej Brytanii na tle historycznym. Profesor Kukulski zamierzał wykorzystać elementy angielskiego systemu oświaty w projektowanych reformach systemu oświatowego w Polsce. Podkreślił także konieczność samokształcenia nauczycieli i podnoszenia kwalifikacji zawodowych.

Głównym celem Zjazdu było powołanie organizacji nauczycielskiej pod nazwą: Zrzeszenie Nauczycieli Polaków Przebywających na terenie Wielkiej Brytanii, którą wkrótce zmieniono na: Zrzeszenie Nauczycieli Polaków w Wielkiej Brytanii. W Statucie Zrzeszenia Nauczycieli Polaków w Wielkiej Brytanii, uchwalonym 5 grudnia 1942 r. w Edynburgu zapisano, że podstawowymi zadaniami związku jest: realizowanie dokształcania i samokształcenia jego członków, wymiana myśli między członkami w sprawach wychowania i nauczania, samokształcenie zawodowe poprzez organizowanie zebrań dyskusyjnych, lekcji pokazowych oraz publikację artykułów na łamach czasopism pedagogicznych, studia nad szkolnictwem brytyjskim, współpraca z nauczycielstwem czechosłowackim, współpraca z nauczycielstwem innych państw sprzymierzonych, wydawanie czasopism pedagogicznych, samopomoc koleżeńska (Chmielewski, 2013).

Wybrano Zarząd Tymczasowy Zrzeszenia, w skład którego weszli: prezes dr Franciszek Lenczowski, I wiceprezes Wilhelm Nowicki, sekretarz Michał Stopa, skarbnik Stanisław Stabrawa, kierownik sekcji wydawniczej dr Mieczysław Pawłowski, kierownik sekcji studiów Zygmunt Kukulski.

Z inicjatywy ZNPwWB nauczyciele polscy hospitolali zajęcia w szkołach brytyjskich i prowadzili w nich lekcje pokazowe. Związek podjął również współpracę z ośrodkami edukacji nauczycieli w Edynburgu, Glasgow, Perth, Aberdeen i Dundee, dzięki której nauczyciele polscy mogli uczestniczyć w brytyjskich kursach dla nauczycieli. Polscy nauczyciele brali również udział w konferencjach oświatowych obradujących w Wielkiej Brytanii (Chmielewski, 2013).

Na siedzibę Zarządu ZNPwWB wybrano Perth. Członkiem Zrzeszenia mógł być każdy nauczyciel, pracownik oświaty pozaszkolnej lub administracji oświatowej. Władze organizacji stanowiły: Walne Zebranie, Zarząd oraz Komisja Rewizyjna. Walne Zebranie zwoływane było na wniosek Zarządu, Komisji Rewizyjnej, bądź jednej piątej członków Zrzeszenia.

Postanowienia Zrzeszenia były ważne gdy uczestniczyła w nich przynajmniej połowa członków w pierwszym terminie lub dowolna ich liczba w drugim terminie. Do kompetencji Walnego Zebrania należało: uchwalanie i zmiana statutu, określenie wysokości składki członkowskiej, wybór Zarządu oraz Komisji Rewizyjnej, uchwalenie absolutorium Zarządowi na wniosek Komisji Rewizyjnej. Zarząd składał się z prezesa, dwóch wiceprezesów, sekretarza,

skarbnika, kierownika sekcji studiów oraz kierownika sekcji wydawnictw. Kierownik sekcji studiów kierował pracami nad studiami dotyczącymi szkolnictwa polskiego i innych krajów, a zwłaszcza Wielkiej Brytanii. Kierownik sekcji wydawnictw pełnił funkcję redaktora czasopisma pedagogicznego nadzorując wszystkie wydawnictwa (Radzik, 1992).

Komitet Organizacyjny Zrzeszenia skierował do ministra Józefa Hallera, kierownika Urzędu Oświaty, pismo z prośbą o wyrażenie zgody na należenie do Zrzeszenia wszystkim nauczycielom pełniącym służbę wojskową. Gen. Haller spełnił prośbę i w piśmie napisanym do gen. Władysława Sikorskiego z dnia 20 maja 1941 r. prosił o zezwolenie nauczycielom-żołnierzom należeć do ZNP, bez wnoszenia przez nich indywidualnych próśb (Zamecka-Zalas, 2019). Zezwolenie uzyskał, co umożliwiło podjęcie szerszej akcji organizacyjnej i oświatowej. Zezwolono nauczycielom na organizowanie Kół Nauczycielskich przy oddziałach I Korpusu. Pierwsze dwa Koła powstały przy Brygadzie Czołgów i przy II Batalionie oficerskim. Na drugim Walnym Zjeździe Zrzeszenia w 1942 r. w Edynburgu było reprezentowanych 7 kół, liczących 169 członków, a w rok później liczba ich wynosiła 210.

W 1942 r. opracowano program działania nauczycielstwa na emigracji ZNPwWB, w którym zapisano: „Zrzeszenie Nauczycieli Polaków w Wielkiej Brytanii dołoży wszelkich starań, aby nauczyciele, którzy znaleźli się poza granicami rodzinnego kraju, a z których większość ma możliwość pełnić służbę wojskową w szeregach armii Polskiej, nic nie straci z posiadanej wiedzy ogólnej oraz dydaktyczno-pedagogicznej, lecz wzbogaci ją na drodze celowo zorganizowanej pracy samokształceniowej [...]. Nie dopuszczając do prac ZNP żadnej akcji politycznej ani też nie opowiadając się za żadnym ze stronnictw politycznych, deklarujemy rządowi RP naszą gorącą chęć służenia naszą pomocą przy organizowaniu i prowadzeniu pracy oświatowej wśród ogółu Polaków przebywających na terenie Wielkiej Brytanii, a w szczególności nakładamy na siebie moralny obowiązek czynnego wspomżenia akcji oświatowej wśród żołnierzy, prowadzonej przez polskie władze wojskowe” (Radzik, 1992, s. 11).

W programie, oprócz kierunków i celów działalności Zrzeszenia, podkreślano jego apolityczność. Miało to zapewnić stabilizację prac tej organizacji, niezależnie od zmian politycznych w gabinetach rządu.

ZNPwWB wydawał czasopisma pedagogiczne, które odgrywały ważną rolę w rozwoju zawodowym nauczycielstwa polskiego na Wyspach Brytyjskich. Pierwszym czasopismem, które ukazało się w 1941 roku był „Przegląd Pedagogiczny” z podtytułem „The Teachers Review. Miesięcznik Zrzeszenia Nauczycieli Polskich w Wielkiej Brytanii”. Redaktorem czasopisma był

dr Mieczysław Pawłowski. Siedziba redakcji była w Perth. Czasopismo zawierało następujące działy: dział pierwszy obejmował zarządzenia władz państwowych z dziedziny oświaty, dział drugi zagadnienia pedagogiczne, dział trzeci stanowiły sprawozdania i komunikaty organizacyjne, a w dziale czwartym znajdowały się wskazówki bibliograficzne (Kowalik, 1939). W 1943 roku pismo upadło z powodu braku zgody władz brytyjskich na przydzielenie odpowiedniej ilości papieru i braku zgody na rejestrację periodyku. Po upadku „Przeglądu Pedagogicznego” Jan Konopnicki – przedstawiciel Komitetu Redakcyjnego tego czasopisma – postulował publikowanie tekstów o charakterze związkowym w nowo powstałej serii wydawniczej UOISS „Nauka i Wychowanie”. Wśród nauczycieli rozprowadzano wydawany przez organizację Yung Mens Christian Association (dalej: YMCA) „Poradnik Świetlicowy”, którego redaktor Henryk Majchrzak udostępnił czasopismo nauczycielom tylko za zwrotem kosztów druku. Od 1943 roku „Poradnik” zawierał dodatek nauczycielski pod nazwą „Wiadomości Nauczycielskie”. Redaktorami dodatku byli Jan Hulewicz, występujący pod pseudonimem Adam Ordęga i Michał Stopa, a później Michał Stopa i Mieczysław Giergielewicz. Czasopismo to stanowiło dla nauczycieli bardzo ważną pomoc metodyczną oraz odegrało ogromną rolę w życiu zawodowym nauczycielstwa polskiego w Wielkiej Brytanii (Zamecka-Zalas, 2019).

Nowa sytuacja militarna w Europie, a zwłaszcza na froncie wschodnim, spowodowała, że od 1943 roku zmieniły się kierunki działalności polskich władz oświatowych na obczyźnie, a co za tym idzie – Zrzeszenia Nauczycieli w Wielkiej Brytanii. Zwiększono troskę o przygotowanie kadr oświatowych na uchodźstwie na potrzeby kraju i opracowanie koncepcji odbudowy polskiego szkolnictwa po zakończeniu drugiej wojny światowej.

W drugim Walnym Zjeździe Zrzeszenia w Londynie (1-3 października 1943 r.) udział brały najwyższe władze państwowe: Prezydent RP Władysław Raczkiewicz, Premier Stanisław Mikołajczyk i Minister WRiOP ks. Zygmunt Kaczyński. Obrady dotyczyły przyszłości szkoły polskiej i reformy oświaty w powojennej Polsce (Nowicki, 1943).

Rezultaty obrad Walnego Zjazdu Nauczycielskiego znalazły swój wyraz w podjętych uchwałach. Uznano, że uruchomienie szkolnictwa, natychmiast po zakończeniu wojny, zależy od dobrze wyszkolonej kadry pedagogicznej. W związku z czym zwrócono się do Ministra Oświaty o zwrócenie szczególnej uwagi na przygotowanie planu kształcenia nauczycieli.

Walny Zjazd Nauczycielski był zdania, że należy:

„1) Powołać specjalną komisję przy Komisji Rekonstrukcji i Reformy Ustroju Szkolnictwa.

2) W jak najszerszym zakresie ułatwić nauczycielom w wojsku utrzymanie się w stanie ciągłego pogotowia i doskonalenia ich wiedzy pedagogicznej.

3) Powołać do życia zarówno w Wielkiej Brytanii, jak i na Bliskim Wschodzie, jeśli to możliwe i w USA wśród Polonii zakłady kształcenia nauczycieli przedmiotów pedagogicznych.

4) Zwrócić szczególną uwagę na problemy kształcenia nauczycieli szkół specjalnych, gdyż na skutek wojny tysiące dzieci ślepych, kalek, niedorozwiniętych i zaniedbanych moralnie wymagać będą specjalnej opieki i troskliwości.

5) Przygotować kształcenie wychowawców dla burs i internatów, które będą uruchomione dla dzieci pozbawionych opieki” (Zamecka-Zalas, 2019, s. 61).

Po zakończeniu drugiej wojny światowej nauczycielstwo polskie w Wielkiej Brytanii stanęło przed nowymi wyzwaniami. W zmienionej sytuacji społeczno-politycznej musiało na nowo nakreślić swoje cele. W związku z cofnięciem rządowi polskiemu na uchodźstwie uznania przez państwa zachodnie, w tym przez Wielką Brytanię w dniu 5 lipca 1945 roku, zmieniło się położenie polskiego rządu i środowiska uchodźczego w Anglii. Straciło na znaczeniu Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego na czele z prof. Władysławem Folkierskim. W dniu 7 lipca 1945 roku powołano Tymczasowy Komitet Skarbu dla Spraw Polskich (The Interim Treasury Committee for Polish Questions. Wyodrębniono w nim Dział Oświaty (Educational Branch of the ITC) pod kierownictwem prof. Tadeusza Sulimirskiego. Sytuacja ta spowodowała potrzebę określenia na nowo celów i zadań Zrzeszenia Nauczycieli Polaków w Wielkiej Brytanii. Zrzeszenie borykało się z wieloma problemami związanymi z trudną sytuacją nauczycielstwa polskiego na uchodźstwie. Uchodźcy Polscy, nauczyciele, nie chcieli wracać do kraju ze zmienionym ustrojem politycznym oraz utraconymi ziemiami wschodnimi, z których większość z nich pochodziła i była deportowana do Związku Radzieckiego. Likwidacji uległy delegatury MWRiOP na Bliskim i Środkowym Wschodzie, w Meksyku, w Afryce. Likwidowano w tych rejonach szkoły polskie. Wielu nauczycieli straciło pracę i znalazło się w trudnej sytuacji. Część z nich przyjechała do Wielkiej Brytanii, w której również zmniejszyła się liczba szkół polskich. Zmuszeni więc byli podjąć pracę fizyczną w fabrykach, handlu i usługach (Chmielewski, 2015).

Zjazd ZNPwWB w 1946 roku w Glasgow obradował w atmosferze niepewności o przyszłość. Ustalono i omówiono najważniejsze zadania organizacji, tj., przeprowadzenie unifikacji organizacyjnej nauczycielstwa polskiego na świecie. Oznaczało to, że Zrzeszenie powinno przekształcić się w organizację światową; znalezienie miejsc pracy dla członków Zrzeszenia w istniejących szkołach polskich na terenie Wielkiej Brytanii, Belgii, Francji i Stanów

Zjednoczonych; przejęcie opieki nad polskim szkolnictwem i oświatą dorosłych na uchodźstwie.

Podczas Zjazdu zmieniono nazwę organizacji na Zrzeszenie Nauczycielstwa Polskiego na Uchodźstwie w Wielkiej Brytanii, aby podkreślić, że Zrzeszenie obejmuje swoją działalnością również nauczycieli polskich w innych krajach. Władysław Donigiewicz w referacie pt. „Drogi oświaty polskiej na uchodźstwie” stwierdził że: „[...] nasza dotychczasowa praca płynąca z roku na rok, w oczekiwaniu powrotu do Kraju, doznała wielkiego załamania” (Donigiewicz, 1946, s. 4).

Na skutek likwidatorskiej polityki wobec szkolnictwa polskiego na uchodźstwie, coraz częściej przypomniano o obowiązkach nauczycieli. Władysław Donigiewicz pisał: „Ważne przemiany, jakie zachodzą obecnie w kołach emigracji bliskie są Zrzeszeniu, jako zawodowej organizacji nauczycielskiej z kilku względów. Najpierw nauczycielstwo polskie jest w najwyższym stopniu zainteresowane stroną ideową uchodźczej działalności oświatowej. Wysuwane hasła oświatowe muszą godzić się z sumieniem pedagogicznym i z naszym poczuciem obowiązku względem narodu i jego kultury.

Po drugie nauczycielstwo pamiętać musi o tym, że służy dobru młodzieży i wszystkim, którym poświęca swoje wysiłki. Wreszcie nie wolno mu stracić z oczu naszych własnych interesów zawodowych, których zaniedbywanie musiałyby odbić się prędzej czy później w sposób katastrofalny na oświatowych warsztatach pracy [...]” (Donigiewicz, 1946, s. 4-5).

Podczas Zjazdu przedstawiono postulaty dotyczące zatrudniania nauczycieli, płac i zasad kształcenia:

„Dla nas prawdopodobnie najbardziej interesującą rzeczą będzie zapoznanie się z sytuacją nauczycielstwa w obliczu nowej angielskiej ustawy oświatowej z roku 1944. [...] Dotychczas obowiązywał celibat nauczycielek, które traciły pracę z chwilą wyjścia za mąż. Nowa ustawa wyraźnie znosi to zastrzeżenie i odtąd żadna nauczycielka nie będzie mogła być pozbawiona pracy tylko na tej podstawie, że wyszła za mąż [...]. W sprawie płac nauczycielskich powołuje się osobny komitet, który ma zająć się ustaleniem pensyj nauczycielskich i obmyślić ich znaczną podwyżkę. Pracuje nad tym tak zwany McNair Committee [...]. Kształcenie nauczycieli w osobnych Zakładach Kształcenia Nauczycieli ma trwać zamiast dawnych dwu lat całe trzy lata i ma być ujednolicone (dotychczas panowała na tym polu duża rozbieżność i różnorodność). Było także wielu nauczycieli o niepełnych kwalifikacjach a nawet zupełnie niewykwalifikowanych. Należy ich doksztalać zawodowo i uznawać odtąd tylko jeden rodzaj nauczycieli kwalifikowanych” (Dąbrowski, 1946).

W 1947 roku, po przybyciu do Wielkiej Brytanii tysięcy Polaków z Włoch i Bliskiego Wschodu oraz uchwaleniu Polish Resettlement Act i utworzeniu Komitetu dla Spraw Polaków w Wielkiej Brytanii, powstały szkoły polskie i zwiększyła się liczba etatów nauczycielskich.

Komitet pomagał nauczycielom w staraniach o pracę oraz wspierał stypendia na studia w uczelniach brytyjskich. W lutym 1948 roku Komitet poprosił Zrzeszenie o współudział w przygotowaniu zmian programowych w szkołach polskich.

Ogromnym sukcesem ZNPwWB było zorganizowanie kursów przedmiotów ojczystych na poziomie szkoły powszechnej w Edynburgu w 1945 roku. Utrzymanie tych kursów stało się najważniejszym celem organizacji. Były to początki szkół przedmiotów ojczystych w Wielkiej Brytanii.

W 1948 roku kursy w Edynburgu przekształciły się w pierwszą szkołę przedmiotów ojczystych, do której w roku szkolnym 1948/1949 uczęszczało 40 dzieci. Dzieci były podzielone na cztery grupy wiekowe: 6-10, 10-12, 12-14 i powyżej 14 lat. Naukę prowadzili nauczyciele z pełnymi kwalifikacjami i doświadczeniem.

W rezultacie działań oświatowych i współpracy z organizacjami społecznymi, w 1952 roku zarejestrowano w całym kraju 68 szkół nauczania przedmiotów ojczystych. Rozwój szkół przedmiotów ojczystych postępował szybko, ponieważ nadrzędną sprawą dla Zrzeszenia była kwestia oświaty dla najmłodszego pokolenia emigracyjnego, budowa sieci szkół nauczania przedmiotów ojczystych, zaopatrzenie w podręczniki i programy nauczania. W realizacji tego celu ZNPwWB współpracowało ze wszystkimi zainteresowanymi organizacjami społecznymi, a zwłaszcza Stowarzyszeniem Polskich Kombatantów i z Polską Macierzą Szkolną.

ZNPwWB od chwili powstania, aż do początków lat pięćdziesiątych i powstania Polskiej Macierzy Szkolnej (w 1953 r.), było jedyną organizacją polską działającą wyłącznie na polu oświaty. Dla innych organizacji działalność oświatowa była w stosunku do ich celów statutowych działalnością uzupełniającą. W nowej powojennej rzeczywistości Zrzeszenie stopniowo traciło charakter związku zawodowego, stowarzyszenia nastawionego głównie na reprezentowanie interesów zawodowych nauczycieli, ich obronę i reprezentację. Zadanie to w dalszym ciągu było celem Zrzeszenia, ale już nie nadrzędnym. Zrzeszenie ewaluowało w kierunku nauczycielskiej organizacji oświatowej nastawionej na organizatorską działalność na polu oświaty (Radzik, 1992).

Szkoły, zakładane przez Zrzeszenie, z czasem przechodziły pod opiekę innych organizacji, takich jak: Stowarzyszenie Polskich Kombatantów, Polska Macierz Szkolna czy Towarzystwo Przyjaciół Dzieci i Młodzieży, ale nadal

reprezentacja interesów nauczycieli i ich obrona pozostały celami Zrzeszenia. W celu unormowania stosunku organizacji opiekujących się szkołami do nauczycieli, pracujących w tych szkołach, Zrzeszenie Nauczycieli Polaków Zagranicą¹ (dalej: ZNPZ) opracowało w 1964 roku dokument pod nazwą „Postulaty dotyczące pracy nauczycieli w szkołach przedmiotów ojczystych”. Ustalenia te były istotne dla ochrony praw nauczycieli i dla dobra szkoły, ponieważ nie zawsze działacze organizacji społecznych uznawali podmiotowość nauczyciela (Zamecka-Zalas, 2019).

W dokumencie tym zapisano:

„1. Organizacja nauczania, dobór metod i realizacja programu nauczania należą do wyłącznej kompetencji kierownika szkoły i nauczycieli. Nauczanie w szkołach przedmiotów ojczystych odbywa się w oparciu o program nauki opracowany przez Zrzeszenie Nauczycielstwa Polskiego Zagranicą [...] wydany przez Polską Macierz Szkolną. 2. Kierownictwo szkoły: W szkołach o jednym nauczycielu kierownikiem szkoły jest automatycznie ten nauczyciel. W szkołach o większej liczbie nauczycieli kierownikiem winien być nauczyciel o pełnych kwalifikacjach, możliwie z dłuższym doświadczeniem w pracy pedagogicznej i praktyką w szkołach przedmiotów ojczystych. Kierownika szkoły angażuje Komitet Rodzicielski lub organizacja prowadząca szkołę, w porozumieniu ze ZNPZ. [...] zmiany personalne w gronie nauczycielskim przeprowadza kierownik szkoły w porozumieniu z organizacją prowadzącą szkołę. Kierownik szkoły i nauczyciele biorą udział w dorocznych konferencjach nauczycielskich zwoływanych w Londynie czy też na prowincji przez PMS i Referat Szkolny SPK [...]. Udział w konferencji jest konieczny celem pożytecznej wymiany doświadczeń w nauczaniu przedmiotów ojczystych. Udział w konferencji winien być traktowany jako dzień pracy nauczyciela i dlatego organizacja prowadząca szkołę pokrywa faktyczne koszty podróży nauczyciela w związku z udziałem w konferencji. [...] kierownik szkoły, gdzie pracuje kilku nauczycieli, winien mieć zmniejszony wymiar godzin nauczania, celem umożliwienia mu załatwienia spraw związanych z organizowaniem nauczania w szkole. 3. Nauczycieli angażuje organizacja prowadząca szkołę na wniosek kierownika szkoły. 4. Organizacja opiekuńcza prowadząca szkołę zapewnia jej warunki materialne niezbędne do prowadzenia nauki, jak: lokal i jego utrzymanie, opłata nauczycieli, zakup pomocy itp. 5. W sprawach wychowawczych, organizowaniu imprez szkolnych duchowieństwo, grono nauczycielskie i organizacja

---

¹ W 1948 roku Zrzeszenie Nauczycieli Polaków w Wielkiej Brytanii przekształciło się w Zrzeszenie Nauczycieli Polaków Zagranicą (dalej: ZNPZ) – organizację obejmującą swoim zasięgiem wiele krajów osiedlenia Polaków na świecie (Radzik, 1991).

działają w ścisłym porozumieniu. 6. Praca nauczycieli w szkołach nauczania przedmiotów ojczystych jest w zasadzie uważana za pracę społeczną. Wypłacone w ustalonej wysokości wynagrodzenie winno być traktowane jak zwrot kosztów” (Jaworski, 1964, s. 15-17).

Szybki rozwój szkół sobotnich, na poziomie przedszkola, szkoły powszechnej i gimnazjum, stwarzał wiele problemów m.in. zdobycie odpowiednich klas, podręczników, pomocy naukowych, ale największym wyzwaniem było zapewnienie odpowiednio wykwalifikowanej kadry nauczycielskiej. Zdarzało się również, że w pierwszych szkołach przedmiotów ojczystych jedynym nauczycielem był ksiądz lub osoba ze średnim wykształceniem. Początkowo większość kadry pedagogicznej w szkołach sobotnich tworzyli nauczyciele przedwojenni, to oni nadawali ton oświacie polskiej. Powstanie szkolnictwa polskiego na Wyspach to ich zasługa. W czasie wojny i tuż po jej zakończeniu zakładali szkoły i uczyli w nich. Mieli głęboki szacunek do wiedzy i zasad wychowania. Byli osobami głęboko ideowymi, dla których dziecko polskie było wartością narodową, a praca powołaniem i kwestią sumienia. Z czasem nastąpiła zmiana pokoleń i w szkołach sobotnich zaczęli podejmować pracę pedagodzy wykształceni na emigracji, absolwenci szkół brytyjskich. Byli to nauczyciele bardzo dobrze przygotowani do zawodu, wartościowi, pełni entuzjazmu i zapału do pracy, bardziej nowoczesni i otwarci na nowe metody nauczania. Do zawodu zaczęły napływać również nauczycielki, które przybyły z Polski do Wielkiej Brytanii po 1956 roku, w ramach łączenia rodzin. Włączenie się tych nauczycieli w pracę oświatową na obczyźnie było wyrazem ich oddania i pragnienia zespolenia się ze społecznością polonijną. Praca ta w większości przypadków była bezpłatna lub opłacana symbolicznie. Nauczyciele, którzy nowo przybyli do szkół sobotnich, napotkali wiele trudności, ponieważ wiedza, którą chcieli przekazać uczniom, była większa niż pozwalały na to ograniczenia czasowe i programowe. Musieli obniżyć wymagania i dostosować język nauczania do poziomu znajomości języka uczniów. Nie sprawdzały się również metody nauczania, jakie stosowali w szkołach w Polsce oraz nie mogli oczekiwać takich samych wyników. Podręczniki, z których zwykle korzystali w Polsce, nie nadawały się do programu nauczania w Wielkiej Brytanii i to nie tylko ze względu na zawartą w nich ideologię, ale również z powodu zbyt dużych różnic programowych. Musieli więc korzystać z podręczników wydawanych przez Polską Macierz Szkolną. Nauczyciele zachęceni byli również do podnoszenia swoich kwalifikacji na konferencjach naukowych organizowanych przez organizacje oświatowe (Podhorodecka, 2003).

Kolejną grupę nauczycieli stanowiły urodzone w Wielkiej Brytanii dzieci i wnuki imigrantów polskich, którzy sami byli absolwentami szkół przedmiotów ojczystych, posługiwali się językiem polskim, ale był to już język wyuczony, uboższy od języka ojców i dziadków. Uczyli przeważnie w szkołach, które sami ukończyli. Czasem byli to absolwenci pedagogicznych szkół brytyjskich (Radzik, 1991).

Wychowanie religijne w szkołach sobotnich prowadził przeważnie katecheta, ale w przypadku ich niedoboru lekcje religii były powierzone nauczycielowi świeckiemu, który ukończył kurs katechetyczny organizowany przez Polską Misję Katolicką w Londynie. Program kursu obejmował tematykę katechezy, metodykę prowadzenia lekcji i podejście do wychowania religijnego w myśl wskazań soborowych oraz zagadnienie odpowiedzialności rodziców za wychowanie religijne dzieci i znaczenie ich współpracy ze szkołą i nauczycielami. Prawie wszyscy nauczyciele polscy, którzy ukończyli seminaria nauczycielskie, składali specjalny egzamin z katechetyki, uzyskując od władz kościelnych prawo nauczania religii w szkołach tzw. „*missio canonica*” (Zamecka-Zalas, 2019, s. 156).

Od samego początku istnienia polskich szkół przedmiotów ojczystych zagadnienie zapewnienia odpowiednio wykwalifikowanych kadr pedagogicznych było jednym z najistotniejszych problemów. Zarówno PMS jak i ZNPZ próbowały różnego rodzaju form szkolenia nauczycieli, od wieczorowych kursów pedagogicznych, na których można było zdobyć emigracyjny dyplom nauczania, aż po Studium Pedagogiczne na Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie w Londynie. Kursy pedagogiczne i seminaria wymagały oderwania nauczycieli od codziennej pracy zarobkowej i wyjazdów, dlatego największą popularność zyskały konferencje szkoleniowe, które nie ograniczały się tylko do Londynu, ale odbywały się w całej Anglii, aby dotrzeć do jak największej liczby słuchaczy. Konferencje nauczycielskie trwały zaledwie dzień lub dwa, miały często charakter rejonowy, organizowane przez ZNPZ, PMS i SPK oraz Inspektorat Szkolny, który składał się z przedstawicieli tych trzech organizacji. Praktyczną stroną konferencji zajmowała się lokalna szkoła sobotnia – organizowała posiłki i sale na zebrania, zapewniała noclegi, a stroną pedagogiczną zajmowały się organizacje centralne, które układały program i angażowały prelegentów.

Doświadczeni nauczyciele przedstawiali na nich referaty metodyczne, analizowali programy, starali się pomóc młodszym kolegom w przełamywaniu trudności. Konferencje nauczycielskie przebiegały według z góry ustalonego schematu: Msza św., wspólny obiad i zajęcia. Program obejmował nowe metody

nauczania, lekcje pokazowe, dyskusje nad podręcznikami. Aspekt towarzyski odgrywał zawsze zasadniczą rolę.

Uzupełnieniem konferencji były artykuły metodyczne wydawane na łamach czasopism pedagogicznych, takich jak: „Wiadomości Nauczycielskie”, „Poradnik Metodyczny”, „Wychowanie Ojczyste”.

Nauczyciele uczestniczyli również w wieczorach dyskusyjnych organizowanych przez PMS z udziałem księży i rodziców, gdzie poruszano problemy wychowawcze oraz rolę domu, Kościoła i szkoły sobotniej.

System organizowania konferencji na początku roku szkolnego był kontynuowany przez lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte. Organizatorami były przeważnie trzy organizacje oświatowe, a konferencje odbywały się najczęściej w domach parafialnych, szkołach sobotnich, Instytucie gen. Sikorskiego i w Domu Lotnika (Podhorodecka, 2003).

Założenia Polskich Szkół Przedmiotów Ojczystych ulegały zmianie, a co za tym idzie kierunki kształcenia kadry pedagogicznej. Początkowo zadaniem tych szkół było przekazywanie języka polskiego oraz polskiej kultury, poznanie korzeni i przywiązanie do polskości. Z czasem zrozumiano, że młodzież polską należy przygotować do egzaminu z języka polskiego, ale w angielskim systemie egzaminacyjnym, gdyż to im da dodatkowy przedmiot na maturze i ułatwi dostanie się na studia wyższe. Przygotowanie do tego egzaminu państwowego weszło w program nauczania w szkołach sobotnich. W 1977 roku PMS rozpoczęła współpracę z działem polonistyki na School of Slavonic and East European Studies. Podjęto wtedy inicjatywę wspólnego urządzania konferencji szkoleniowych na terenie uczelni: dla uczniów na wiosnę i dla nauczycieli na jesieni. Zapraszano wykładowców z polskiego życia naukowego w Anglii, a także z współpracujących z Macierzą państw europejskich oraz Ameryki.

Zajęcia miały bardzo różny charakter – od formalnych wykładów, poprzez lekcje pokazowe z udziałem dzieci ze szkół londyńskich, do zajęć praktycznych z nauczycielami i uczniami. Z biegiem lat zmieniał się profil zespołów nauczycielskich w Polskich Szkołach Przedmiotów Ojczystych. Odchodziło starsze pokolenie, a ich miejsce zajmowali zawodowi nauczyciele szkół brytyjskich, potomkowie wojennej emigracji albo młodzi nauczyciele z Polski, którzy przyjeżdżali do Anglii z kolejnymi falami emigracji. Nowo przybyli nauczyciele szybko włączali się w nurt pracy w szkole, aby zachować kontakt z polskością. Z czasem przejmowali inicjatywę, utrzymując proces nauczania na wysokim poziomie i wnosząc bardzo wiele energii i entuzjazmu w atmosferę szkoły (Podhorodecka, 2003).

Z okazji 50. jubileuszu PMS ogłosiła konkurs literacki dla dorosłych zatytułowany „Moja przygoda z polską szkołą”. Wśród nadesłanych prac były prace nauczycieli szkół ojczystych. Wspomnienia nauczycielek i uczniów szkół sobotnich ukazywały się w czasopismach emigracyjnych – w „Wychowaniu Ojczystym”, „Wiadomościach Nauczycielskich”.

Oto najciekawsze z nich:

„Byłam związana jako nauczycielka z polskimi szkołami sobotnimi przez ponad 30 lat od 1956 r. Po przyjeździe w 1946 r. do Anglii rodzice zapisali nas do szkoły angielskiej i polskiego uczyli nas w domu, bo w tamtych czasach nie było jeszcze szkół sobotnich. Przekazywali nam miłość i tęsknotę do utraconej ojczyzny. Lata spędzone w polskiej szkole uważam za bardzo piękne. Łączą mnie do dziś [...] nici przyjaźni z innymi nauczycielami oraz moimi dawnymi uczniami. Jest mi ogromnie przyjemnie, że po wielu latach gdy się gdzieś przygodnie spotkamy, „moje dzieci” chętnie ze mną rozmawiają, zapraszają do kościoła na ich ślub, chwalą się swoimi dziećmi. Tak cieszy mnie fakt, że wielu z moich dawnych uczniów pielęgnuje w domu język polski, przyprowadzając dzieci do szkoły sobotniej (Małgorzata Zajączkowska)” (Zamecka-Zalas, 2019, s. 157).

„Po trzech latach studiów na uniwersytecie w Dublinie przyjechałam do Londynu pełna planów na wielkomiejskie życie, rozrywki i pracę. Lecz wytropił mnie Michał Goławski. W Indiach był delegatem MWRiOP, w Anglii pracował w Committee for the Education of Poles, pomagał nam dostawać stypendia, a teraz jak powiedział – pora na mnie spłacić dług wdzięczności. Powstają szkoły sobotnie, brak nauczycieli, mam się zgłosić do pomocy. Zgłosiłam się! [...] Z zabawniejszych wydarzeń pamiętam dzień 11 listopada. Zaczęła wtedy chodzić do mojej klasy Anna Anders. Przyszła z nianią, którą trzymała za rękę, płakała i nie chciała nic robić. Poprawiło się, gdy wyrzuciłam nianię. [...] Niania musiała się poskarżyć, bo do szkoły przyszedł generał. Nie chcąc przeszkadzać na lekcji, postawił krzesło na korytarzu, wszedł na nie i zaglądał do klasy przez okno nad drzwiami. Okropnie mnie to denerwowało, w końcu otworzyłam drzwi i powiedziałam, że jeśli pan generał tak lubi stać na krześle, to niech je wyniesie na boisko; zaraz będzie defilada i potrzebny jest nam ktoś, kto by ją odbierał. Posłuchał grzecznie i parę minut potem cała szkoła maszerowała ze śpiewem, machając chorągiewkami przed prawdziwym generałem (Fanka Pniewska)” (Zamecka-Zalas, 2019, s. 157).

A tak wspominała jedna z nauczycielek z Londynu swoje rozmowy o nauce w szkole sobotniej z napotkaną młodzieżą polską z Anglii:

„Teraz dopiero zdają sobie sprawę z tego jak wiele dała im nauka w polskiej szkole w Londynie, gdzie w każdą sobotę przychodzili na lekcje języka polskiego, historii i geografii Polski. Teraz dopiero przekonali się jakim dobrodziejstwem jest przyswojenie sobie całej tej wiedzy o kraju ojczystym ich rodziców, gdy mogą swobodnie porozumiewać się w polskim języku ze swymi młodymi rówieśnikami. Mogą z nimi wymieniać swoje myśli, poglądy, nawiązując przyjazne kontakty, wzajemnie do siebie pisać i odwiedzać się” (Zamecka-Zalas, 2019, s. 158).

Jako podsumowanie przytoczę słowa absolwentki szkoły sobotniej, która tak określiła pracę nauczycieli.

„Wielkie należą się im słowa wdzięczności i uznania za ofiarowane nam społecznie i niczym nie opłacone lata pracy, które poświęcili nam nasi polscy nauczyciele. Dziś zdajemy sobie sprawę z tego jak wiele nam dali i jakim plonem ich praca wzrosła w naszych sercach i umysłach” (Zamecka-Zalas, 2019, s. 158).

W konkluzji należy podkreślić, że wielką zasługą nauczycieli polskich na uchodźstwie było i nadal jest wychowanie młodego pokolenia Polaków, w większości urodzonych i wykształconych w Wielkiej Brytanii, wrosniętych w to społeczeństwo, świadomych swoich korzeni i dumnych ze swojego pochodzenia. Rola nauczyciela na emigracji na tych działaniach się nie kończy, ponieważ zawsze tam, gdzie żyć i mieszkać będzie polskie dziecko, gdzie powstawać będą skupiska polskie poza granicami kraju, tam potrzebny będzie polski nauczyciel.

BIBLIOGRAFIA

- Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Zrzeszenie Nauczycieli Polskich w Wielkiej Brytanii. 220/25/2, k.3 [Jest to fragment zespołu akt: Organizacje polskie w Wielkiej Brytanii 1940-1946, przekazanego z b. Archiwum KC PZPR w Warszawie.
- CHMIELEWSKI, W. (2017). Polska myśl i praktyka pedagogiczna na uchodźstwie w czasie II wojny światowej (1939-1945). Zarys problematyki. *Przegląd Historyczno-Oświatowy*, 1-2, 115-132.
- CHMIELEWSKI, W. (2013). *Przygotowanie kadr oświatowych na uchodźstwie w latach 1941-1948*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
- CHMIELEWSKI, W. (2015). Zrzeszenie Nauczycieli Polaków w Wielkiej Brytanii wobec kraju (1941-1946). *Przegląd Historyczno-Oświatowy*, 3-4 (229-230), 126-147.
- DĄBROWSKI, J. (1946). W sprawie zmiany programów nauczania. *Wiadomości Nauczycielskie*, 1-3, 12.
- DONIGIEWICZ, W. (1946). Drogi oświaty na uchodźstwie. *Wiadomości Nauczycielskie*, 4-6, 4-5.
- IPMS, Ministerstwo WRiOP, sygn.. A. 19.I/13 c, Przemówienie Generała Broni Józefa Hallera, wygłoszone na zjeździe Nauczycieli Szkół Średnich i Powszechnych w Perth dnia 6 marca 1941. Cyt. za: Chmielewski, W. (2013). Przygotowanie kadr oświatowych na uchodźstwie w latach

- 1941-1948 (s. 40). Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
- JAWORSKI, F. (1964). Szkoła a nauczyciel. Postulaty dotyczące pracy nauczycieli w szkołach przedmiotów ojczyistych. *Wychowanie Ojczyste*, 4, 15-17.
- KONDRACKI, T. (1996). *Historia Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Wielkiej Brytanii*. Londyn: Zarząd Główny SPK w Wielkiej Brytanii.
- KOWALIK, J. (1939). *Bibliografia czasopism polskich wydanych poza granicami kraju od września 1939 roku*, t. 3. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- NOWICKI, W. (1943). Przed 1-szym Nadzwyczajnym Walnym Zebraniem Zrzeszenia Nauczycieli Polaków w Wielkiej Brytanii. *Wiadomości Nauczycielskie*, 2, 9-10.
- PODHORODECKA, A. (2003). *W służbie oświacie. 50 lat Polskiej Macierzy Szkolnej 1953-2003*. Londyn: Polska Macierz Szkolna.
- RADZIK, T. (1991). *Z dziejów społeczności polskiej w Wielkiej Brytanii po drugiej wojnie światowej (1945-1990)*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- RADZIK, T. (1992). *Zrzeszenie Nauczycielstwa Polskiego Zagranicą w latach 1941-1991*. Lublin: Agencja Wydawniczo-Handlowa AD.
- RADZIK, T. (1991). *Szkolnictwo polskie w Wielkiej Brytanii po drugiej wojnie światowej*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Uchwały zjazdu. W: *O przyszłość szkoły polskiej. Sprawozdanie ze Zjazdu Zrzeszenia Nauczycieli Polaków w W[ielkiej] Brytanii. 1-3 X 1943*. Londyn, Glasgow 1944. Cyt. za: Chmielewski, W. (2013). Przygotowanie kadr oświatowych na uchodźstwie w latach 1941-1948 (s. 45). Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
- ZAMECKA-ZALAS, O. (2019). *Polskie szkoły przedmiotów ojczyistych w Wielkiej Brytanii w latach 1948-1989*. Piotrków Trybunalski: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach filia w Piotrkowie Trybunalskim.

NAUCZYCIELE

W SYSTEMIE ORGANIZACJI POLSKIEGO SZKOLNICTWA SOBOTNIEGO W WIELKIEJ BRYTANII PO DRUGIEJ WOJNIE ŚWIATOWEJ

STRESZCZENIE

Edukacja ojczyista dziecka oraz przygotowanie w tym celu kadr pedagogicznych na uchodźstwie były nadrzędnym zadaniem polskich środowisk oświatowych przebywających po drugiej wojnie światowej w Wielkiej Brytanii. Gdy wycofane zostało uznanie dla rządu polskiego w Londynie, to właśnie działacze nauczycielscy przejęli ogromny trud utrzymania polskiego szkolnictwa, a tym samym przeciwdziałania wynarodowieniu młodego pokolenia Polaków. Celem artykułu jest ukazanie sytuacji nauczycieli w systemie organizacyjnym polskiego szkolnictwa oraz roli Zrzeszenia Nauczycielstwa Polskiego Zagranicą, które stworzyło podwaliny pod system szkół przedmiotów ojczyistych. W artykule ponadto ukazano cele działalności nauczycieli, którzy byli ogarnięci wielką społeczną pasją i umiłowaniem tradycji, różnorodne formy kształcenia oraz ich ogromną rolę w wychowaniu dzieci w polskiej kulturze i tradycji.

W celu realizacji problemu badawczego zastosowano metodę monograficzną, krytykę analizy dokumentów i piśmiennictwa w tym zakresie.

Słowa kluczowe: wychowanie ojczyiste; nauczyciele; szkoły przedmiotów ojczyistych; polskie szkolnictwo sobotnie.

TEACHERS IN THE ORGANIZATION SYSTEM OF POLISH SATURDAY EDUCATION
IN GREAT BRITAIN AFTER THE SECOND WORLD WAR

SUMMARY

The parental education of the child and the preparation of teaching staff in exile for this purpose was the overriding task of Polish educational environments living in Great Britain after the Second World War. When recognition for the Polish government in London was withdrawn, it was the teachers' activists who took over the enormous trouble of maintaining Polish education, and thus preventing the denationalization of the young generation of Poles. The aim of the article is to present the situation of teachers in the organizational system of Polish education and the role of the Association of Polish Teachers Abroad, which created the foundations for the system of schools in native subjects. The article also presents the goals of teachers who were overwhelmed by great social passion and love of tradition, various forms of education and their huge role in educating children in Polish culture and tradition. In order to implement the research problem, a monographic method was used, and a critique of the analysis of documents and literature in this area.

Keywords: native education; teachers; schools of native subjects; Polish Saturday education.